

ERGENLERİN TEKNOLOJİK ZORBALIK FARKINDALIĞI EĞİTİMİNE YÖNELİK BİR PİLOT UYGULAMA

Nurseli TAMER*

Sinem VATANARTIRAN

Özet

Teknolojik zorbalık, teknolojinin yaygınlaşması ile birlikte ortaya çıkan bir zorbalık türüdür. Geleneksel zorbalıkta olduğu gibi bu konuda ergenlik dönemindeki gençler gerek zorbalığı uygulayan, gerekse maruz kalanlar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle geleneksel zorbalıkta olduğu gibi, teknolojik zorbalıkta da gençlerin farkındalığının artırılması gerekmektedir. Çalışma kapsamında da ergenlere yönelik 60 dakikalık, tek oturumlu bir teknolojik zorbalık farkındalığı eğitimi verilmiş ve elde edilen nitel bulgular değerlendirilmiştir. Teknolojik zorbalık konusunda farkındalığın artırılması için yapılan bu özgün çalışma ile teknolojik zorbalığın önlenmesi noktasında çözüm önerileri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Teknolojik zorbalık, Teknolojik Zorbalık Farkındalığı Eğitimi

Giriş

Teknolojik zorbalık artan teknolojik ihtiyaçlar ile birlikte çağımızın bir gerçeği durumundadır. Geleneksel zorbalıkta olduğu gibi, konunun doğru bir şekilde anlaşılabilmesi büyük öneme sahiptir. Ergenlerin teknolojik zorbalık ile ilgili farkındalıkları artırılabilir mi? sorusundan hareketle yürütülen bu çalışma ile de teknolojik zorbalık konusunda çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda çalışmada öncelikli olarak bir kavramsal çerçeve sunulmuş ve ardından yürütülen eğitim çalışmasının aşamaları ve sonuçları değerlendirilmiştir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Teknolojik Zorbalık Kavramı ve Kapsamı

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin bir sonucu olarak bilgiye erişim ve iletişim alanındaki özgürlükler sınırsız olanaklar getirdiği gibi, bazı olumsuz

* Bahçeşehir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Yrd. Doç. Dr. Sinem Vatanartiran danışmanlığında hazırlanan ve kabul edilen yüksek lisans tezinden derlenmiştir

sonuçlar da ortaya çıkarabilmektedir (Robinson, 2011). Uzun yıllar eğitim bilimleri içerisinde inceleme konusu olan zorbalık da, bu yeni ortamda teknolojik zorbalık olarak yeni bir zorbalık türünü ortaya çıkarmıştır.

Zorbalık konusunda araştırmacılar kendi bulgu ve düşünceleri doğrultusunda tanımlamalar yapmışlardır. Bu tanımlamalar, her ne kadar farklı gibi görünse de ortak anlamlar ifade etmektedirler. Bindokuzyüzyetmişüçten beri zorbalık üzerinde çalışan Dan Olweus'a göre, zorbalık ısrarlı ve kasıtlı olarak güç dengesizliği olan zorba ve kurban arasında oluşan ve akranlar arasında bilinen bir olgudur (Del Rey, Paz, ve Rosario, 2012). Vandebosch (2009), zorbalığı saldırgan davranışlar şemsiyesi altında yer alan bir alt başlık olarak değerlendirmekte ve güç, özgürlük ve/veya kural tanımayan, despot, taciz eden sözcüklerini çağrıştırdığını söylemektedir. Griffin ve Gross (2004) da zorbalığı saldırganlık ana başlığı altında incelenmesini önermişlerdir.

Campbell (2005)'e göre siber zorbalık (cyberbullying) terimi ilk kez (2000) Kanadalı Bill Belsey tarafından teknoloji kullanarak yapılan zorbalığı ifade etmek için tanımlanmıştır. Hinduja ve Patchin (2011), siber zorbalığı bireylere zarar vermek amacıyla isteyerek ve tekrarlanarak, teknolojik gereçlerle yapılan eylemler olarak tanımlamaktadır. Benzer biçimde Belsey'den aktaran Ayas (2010), sanal zorbalık terimini kullanmakta ve bir birey ya da grup tarafından bilginin ve iletişim teknolojisinin başkalarına zarar vermek amacıyla kullanılması olarak tanımlamaktadır. Siber zorbalık elektronik ortamındaki inatçı ve tekrarlayan zararlı davranışlardır ki bu eylemler cep telefonu, kısa mesaj, elektronik posta, internet, anlık mesajlaşma, kişisel web siteleri, sohbet odaları gibi çeşitli web ve/veya teknolojik ortamlarda olabilir (Burgess-Proctor, Hinduja ve Patchin, 2006). Yaman ve arkadaşları (2011) siber zorbalığa internet ortamındaki şiddetli öfke tepkilerinin ve düşmanlığın çekingen olmayan bir şekilde ifadesi tanımını getirirken, Baker ve Topçu (2010) elektronik formların kullanılarak, kendisini kolayca savunamayan bir kurban karşı bir grup veya birey tarafından yürütülen saldırgan, kasıtlı bir eylem olarak bahsetmektedir.

Genel olarak teknolojik zorbalık elektronik medya kullanılarak yapılan bir zorbalık türüdür. Bu tür zorbalığı uygulayan kişiler e-mail, mesaj ve fotoğraf kullanarak eylemlerini gerçekleştirmektedir. Uygulamalar web sayfaları, bloglar, chat odaları veya sosyal ağlar aracılığı ile de yapılabilmektedir (Hunter, 2012). Dolayısıyla teknolojik zorbalık bir kişinin teknolojileri kullanarak bireyleri sıkıntıya sokmaları, tehdit etmeleri, korkutmaları ve benzeri eylemleri içermektedir (Mcquade, Colt ve Meyer, 2009). Arıcağ'a (2011) göre ise siber zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümüdür. Tüm bu tanımlar ışığında, araştırmacılara göre teknolojik zorbalık, çeşitli teknolojik gereçler marifetiyle, her türlü teknolojik ortamda sesli, sözlü ve/veya görüntü kullanarak birey veya gruplarca karşı tarafın kişilik hak ve özgürlüklerini sınırlamaya yönelik sistematik saldırı, taciz gibi davranışlar bütünü olarak tanımlanabilir.

Ergenlerin Teknolojik Zorbalık Farkındalığı Eğitime Yönelik Bir Pilot Uygulama ◆

Teknolojik zorbalığın diğer ortamlardaki zorbalık gibi artış gösterdiği kabul edilmektedir. Bu durum çevrimiçi sosyal hayatın artmasının doğal bir sonucudur. Bu kapsamda siber zorba davranışların sıklığı, hangi cinsiyet ve yaş grubu tarafından gerçekleştirildiğine yönelik bazı çalışmalar da gerçekleştirilmiştir. Şahin, Sarı, Özer, ve Er (2010) tarafından yapılan bir araştırmada 10 ve 17 yaş aralığında 1498 ergen üzerinde yapılan bir çalışmada, bu kişilerin son bir yılda % 19'unun siber zorbalık ile karşı karşıya kaldığını ortaya koymuştur. Bunlardan % 84'ünün kendisinin siber zorba davranışa maruz kaldığı, % 31'i ise karşı tarafa böyle bir davranışta bulunduğu belirlenmiştir.

2.2. Teknolojik Zorbalığın Nedenleri

Türkiye'de ve dünyada yapılan çalışmalar internet kullanım oranının artmasına paralel olarak sanal/siber zorbalığa maruz kalma ya da sanal/siber zorbalık yapma oranlarının arttığını göstermektedir. Bu durum öğrencilerin akademik başarılarını, toplumsal, fiziksel, ahlaki ve duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Hinduja ve Patchin, 2006; Li, 2006; Ybarra ve diğerleri, 2004). Türkiye'de de okullarda bilgi teknolojisi sınıflarının ve bilgisayar laboratuvarlarının yaygınlaşması ile daha çok öğrenciye daha sık internet erişimi sağlanması konuya daha da önem verilmesini gerektirmektedir. Kaldı ki yapılan araştırmalar (Arıca, 2011; Ayas, 2010; Aksaray, 2011; Akbaba, Çetin, Eroğlu, Peker ve Pepsöy, 2012; Baker ve Topçu, 2010; Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010) teknolojik zorbalığın incelenmesi gereken bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

Bireylerin sanal ortamda geçirdikleri zaman arttıkça ve bireyler kendilerini teknoloji kullanımı konusunda yeterli hissettikçe teknolojik zorbalığa maruz kalma olasılıkları artmaktadır. Ybarra ve Mitchell'in yürüttüğü araştırma sonuçlarına göre ebeveynlerin % 30'unun evdeki bilgisayarlara erişimi kısıtlayıcı yazılımlar yüklemesine karşın sanal/siber zorbalının, siber mağdurların ve zorba/mağdurların yarısının kendisini bilgisayar ve internet kullanma konusunda oldukça yeterli gördüğünü ifade etmiştir (Ybarra ve Mitchell, 2004; akt. Eroğlu, Peker ve Yaman, 2011).

Teknolojik zorbalığın en çok kurban ve zorba arasındaki ilişkiden doğan sorunlar nedeniyle ortaya çıktığı kabul edilmekte ve arkadaşlık ilişkilerinin bozulması, anlaşmazlık, duygusal ilişkilerin sona ermesi gibi nedenlerle oluşabilen intikam duygusu örnek gösterilmektedir (Çuhadar ve Gezgin, 2012). Kıskaçlık ve farklı alt kimliklere yönelik olumsuz tutumlar da teknolojik zorbalığın nedenleri arasında gösterilmektedir (Akar ve Özdemir, 2011).

İnternet ortamı, yüz yüze görüşmelerdeki gibi yüz ifadelerinin, jest ve mimiklerin gösterilebilmesi için uygun değildir. Yüz yüze iletişim noksanlığı, gizlilik ve farklı karakterler kullanımı, zorbalının zorbalığa uğrayanın/mağdurun duygu ve düşüncelerini anlamamaları sonucunu doğurmakta ve bu nedenle mağdurla empati kurmalarını zorlaştırmaktadır. Bu konuda Topçu'nun yaptığı araştırma sonuçları da empati düzeyi yüksek kızların daha az siber zorbalık yaptıklarını göstermiştir (Eroğlu, Peker ve Yaman, 2011).

◆ Nurseli Tamer / Sinem Vatanartıran

Teknolojik zorbalığa uğrayan ve zorbanın bazı psikolojik sorunlarla ilişkili olduğu da değerlendirilmektedir. Buna göre diğerlerine düşmanca duygular taşımak teknolojik zorbalığı olumlu açıdan yordamaktadır. Buna göre zorbanın yoğun biçimde öfke duygusu taşıdıkları da belirlenmiştir (Akbaba, Çetin, Eroğlu, Peker ve Pepsöy, 2012). Hinduja ve Patchin okula ilişkin problemler yaşayan, saldırganca davranışlar sergileyen ve madde kullanan gençlerin siber zorbalığa zorba veya mağdur olarak karışma olasılıklarının daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir (Hinduja ve Patchin, 2008; akt. Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, s. 190).

Eroğlu, Peker ve Yaman (2011), zorbanın, zorbaca davranışlar sergilemeyi ailelerinden öğrendiğini, zorbanın ailelerinin fiziksel cezayı sık kullandıklarını ve ebeveyn-çocuk etkileşiminin yetersiz olduğuna dikkati çekmişlerdir.

Zorbanın zayıf ebeveyn iletişimi, madde kullanımı, kişisel mülkiyete zarar verme, kişisel içerikli eylemlere karışma gibi suç eğiliminde oldukları görülmektedir. Ayrıca okul akran zorbalığına maruz kalan bireylerin teknolojik zorbalık yapma olasılığının daha fazla olduğu, günlük internet kullanımı sıklığının teknolojik zorbalık yapmayı ve zorbalığa maruz kalmayı arttırdığı ve internette gezinirken sorun yaşamının teknolojik zorbalığa da karışmayı arttırabileceği kabul edilmektedir.

Siber Zorbanın Kişilik Özellikleri:

- Siber zorba kişiler internet ortamında diğer kişilere saldırganca davranırlar
- Siber zorba amacına iletişim araçlarının olduğu her yerden ulaşabilir. Ön yargı ve öfke ile hareket eder.
- Başkaları üzerinde baskı kurmak için internet ortamından yararlanırlar
- Ebeveynleri ile iletişimleri yetersizdir.
- Okul yaşamları problemlidir. Genellikle ders notları düşüktür.
- Madde kullanabilirler.
- Siber zorbanın bilgisayar kullanma becerisi yüksektir.
- İntikam alma duygusu taşırlar (Eroğlu, Peker ve Yaman, 2011, s. 195).

Teknolojik zorbanın davranışlarının mağdurda yol açtığı olumsuz duygusal sonuçları görmemesi, davranışlarından ötürü sorumluluk duymasını ve zorbalananla/mağdurla empati kurmasını güçleştirmektedir. Teknolojik zorbanın mağdurla empati kuramaması onun, yaşananların sadece sanal ortamda kaldığı düşüncesiyle davranışlarının mağdurda ciddi duygusal tahribatlara yol açabileceğini anlamakta zorlanmasına ve dolayısıyla davranışlarını sonlandırmakta güçlük yaşamasına yol açacaktır (Eroğlu, Peker ve Yaman, 2011).

2.3. Teknolojik Zorbalığın Etkileri

Teknolojik zorbalık sadece internet üzerinde bir güvenlik sorunu değil, aynı zamanda bireylerin sosyal hayatlarını da tehdit etmesi bakımından dikkatle incelenmesi gereken bir konudur. Eroğlu, Peker ve Yaman (2011) 'a göre mağdurların kişilik özellikleri şu şekilde genelleştirilebilecektir:

Mağdurların Kişilik Özellikleri

- Öz saygısı düşüktür.
- Kendilerini mutsuz hissederler.
- Arkadaş sayıları azdır ve arkadaşlık ilişkisinden memnun olmazlar.
- İnternet ortamında kimliklerini gizleyerek zorbalık davranışları yaparlar.
- Sosyal çevreye uyum sağlamada güçlük çekerler.
- Okul yaşamları problemlidir. Genellikle ders notları düşüktür.
- Madde kullanabilirler.
- Siber zorbaların bilgisayar kullanma becerisi zayıftır.
- Siber zorbalığa maruz kaldıklarında kendilerini koruyamazlar.
- Duygusal problemler yaşarlar (s. 192).

Aşağıdaki tabloda ise teknolojik zorbalığın her biri diğerini etkileyen psikolojik, sosyal ve akademik sonuçları görülmektedir (Eroğlu, Peker ve Yaman, 2011):

Tablo 1: Siber zorbalığa maruz kalmanın psikolojik, sosyal ve akademik etkileri

Psikolojik Etkiler	Sosyal Etkiler	Akademik Etkiler
Üzüntülü olma	Öz saygının düşmesi	Okula gitmekten korkma
Yoğun stres yaşama	Akran ilişkilerinde çatışma	Öğrenmede sorun yaşama
Kendini değersiz hissetme	Başkalarına güvenmeme	Okuldan kaçma
Kendisi hakkındaki bilgilerin öğrenilmesinden utanma	Arkadaşlık ilişkisi kurmada güçlük	Ders başarısının düşmesi

Teknolojik zorbalığın ilk olarak okul yaşamı üzerinde ciddi etkilerinin olduğu değerlendirilmektedir. Beran ve Li (2007), Tokunaga (2010), Baker ve Topçu (2010), Arıcak (2011), Burgess-Proctor ve Hinduja, Patchin (2006), Mitchell ve Ybarra (2004), Rigby (2003) ve diğerleri yaptıkları araştırmalarda teknolojik zorbalığa uğrayan, zorbalanan öğrencilerin akademik başarılarının düştüğünü, devamsızlıklarının arttığını, okuldan kaçtıklarını ve okulu güvenilir olarak algılamadıkları sonuçlarını ortaya koymuşlardır.

2.4. Teknolojik Zorbalığı Önleme Yolları

Teknolojik zorbalık etkileri uzun süre devam edebilecek olması dolayısıyla önlenmesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada ailelere, öğretmenlere ve okul yönetimlerine önemli sorumluluklar düşmektedir.

Zorbalığa uğrayan çocuğun bunu ebeveyniyle ve öğretmenleriyle paylaşmayı isteyeceği beklentisinde olunabilir; . ancak çocukların zorbalığı öğretmenlerinden çok aileleriyle paylaşma eğiliminde olduğu ve aileleriyle paylaşma oranının da çok yüksek olmadığı göze çarpmaktadır. Eroğlu, Peker ve Yaman, (2011)'in Morita, Soeda, Soeda ve Taki'nin (1999) yaptığı araştırma sonuçlarından alıntılıdığına göre, ebeveynlerin sadece yarısının çocuklarının zorbalığından haberdar olduklarını göstermiştir. Bu nedenle özellikle ailelerin mağdur olmanın göstergeleri konusunda dikkatli olması ve çocukları bu belirtileri göstermeye başladığında hemen öğretmenleri ile iletişime geçmesi gerekmektedir.

Ailelerin çocuklarının teknolojik gereçleri ve kullanımlarıyla ilgili bilgilenmeleri gerekli bir olgudur. Teknolojik zorbalıklar okul alanları dışında da devam ettiğinden (Willard, 2007), ailelerin de duruma karşı bilinçli, bilgili ve gözlemci olmaları gereklidir. Oysa ebeveyn ve çocukların teknolojiye yaklaşımları farklıdır. Keith ve Martin (2005)'e göre yetişkinler teknolojiyi bir gereç olarak kullanırken gençler sosyal yaşam alanı ve sosyal yaşam iletişimi için kullanılmaktadırlar. Teknolojik alan gençler için yaşamın tam da kendisi durumundadır. Üstelik gençler bu teknolojik ortamlardaki faaliyetlerini okul yönetici ve öğretmenlerinden, ailelerinden gizleyebilmektedirler. Teknolojik zorbalığı önleme çalışmalarında da aile, okul ve öğrenci üçgeninde çalışılması önemlidir.

Belsey 1999'dan beri yaptığı araştırmalarda teknoloji konusunda gençler ve yetişkinler, ebeveynler arasında anlayış farklılıklarından bahsetmektedir. Örneğin aile bireyleri öğrencinin ev ödevi yaptığını düşünürken öğrenci zorbalık eyleminde olabilmektedir..

Willard (2007) ebeveynlerin çocuklarını teknolojik ortamda takip etmelerinden söz etmektedir. Terminoloji de gençler ve ebeveynler arasında bir başka farklı anlayış konusudur. Örneğin instantmessage (IM), Facebook, Selfie gibi iletişim ortamlarıyla olmasa bile terminolojiye aşina olmak ebeveynin çocuğunu takip edebilmesi açısından uygun olacaktır (Keith ve Martin, 2005). Yahoo, Google, Facebook gibi servis sağlayıcıların kullanıcılara yönelik önerileri de aileler için faydalıdır. Ailelere de teknolojik zorbalığın önlenmesi konusunda roller düşmektedir. Buna göre teknolojik zorbalığın önlenmesinde ailelerin rolü aşağıdaki gibidir:

- Gerçek yaşamda bireylerle olan ilişki kurallarının teknolojik ortamda da geçerli olduğunu vurgulayın.
- Okul yönetiminin zorbalık konusunda bilgisi ve gerekli uygulamaları olduğundan emin olun.
- Rol model olun.
- Teknoloji kullanırken çocuğunuzun davranışlarını izleyin. Örneğin birden kullanımı bırakabilir veya tedirgin görünebilir (Hinduja ve Patchin, 2011).

Teknolojik zorbalıların farklı isimlerle sahte e-posta hesapları açabilmeleri, sohbet odalarına takma adlar kullanarak girebilmeleri ve teknolojik ortamda denetim olmaması kurbanları rahatsız etme, korkutma, yıldırma, kurbanın kendini çaresiz hissetmesi gibi amaçlara kolaylıkla ulaşabilmelerini sağlamaktadır. Ayrıca zorbalıların kimliklerini gizleyerek zorbalık yapmaları ebeveynlerinin ve okul yönetiminin teknolojik zorbalığa müdahale etmesini güçleştirmektedir.

3. Teknolojik Zorbalık Farkındalık Eğitimi Uygulaması

Ergenlere yönelik teknolojik zorbalık farkındalığı üzerine bir müdahale eğitimi hazırlanmış, bu eğitiminin ardından araştırmacı tarafından oluşturulan bir değerlendirme formu kullanılmış ve eğitimin bundan sonraki uygulamalarda iyileştirilmesi amaçlanmıştır.

3.1. Teknolojik Zorbalık Eğitimi Hazırlık Aşaması

Bir teknolojik zorbalık farkındalık eğitimi aracı olarak, okullarda rehber öğretmenler tarafından kullanılacak tek oturumlu ve 60 dakikalık etkileşimli seminer formatında bir eğitim geliştirilmiştir. Eğitimin sonunda öğrencilerin elde etmesi istenen kazanımlar şunlardır:

- Teknolojik zorbalık tanımını yapabilir.
- Teknolojik zorbalık çeşitlerini tanımlayabilir, örnek verildiğinde ayırt edebilir.
- Çevrimiçi ve çevirim dışı zorbalığın farkını bilir.
- Teknolojik zorbalığa uğrayan kişilerin duygularını anlayabilir.
- Teknolojik zorbalık yapan kişilerin kim olduğunu tanımlayabilir.
- Teknolojik zorbalığı tetikleyen motivasyonu anlayabilir.
- Teknolojik zorbalığa maruz kalanların neler yapabileceğini örneklerle açıklayabilir.
- Teknolojik zorbalıkla ilgili farkındalık oluşturacak bir poster hazırlayabilir.

Araştırmacı tarafından geliştirilen eğitim programı, bir Program Geliştirme uzmanı tarafından incelenmiş ve geri bildirim alınmıştır. Bu uzmanın görüşlerine göre yapılan düzenlemelerin ardından görüş almak üzere iki Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik uzmanı ile paylaşılmıştır. Bu uzmanların içeriğe yönelik geri bildirimlerine göre, eğitim programının son hali oluşturulmuştur. Eğitim programı içinde kullanılan kısa filmler, açık kaynak olarak materyal tasarlayan bir sivil toplum kuruluşu olan CommonsenseMedia'nın internet sitesinden alınmıştır. Eğitim, yabancı dil eğitiminin yoğun olduğu bir okulda verildiğinden eğitimde kullanılan kısa filmlerin alt yazı tercümesi yapılmamıştır. İzlemenin hemen ardından yapılan soru cevap bölümünde öğrencilerin yabancı dil sıkıntıları olmadığı gözlenmiştir.

Eğitim, uygunluk açısından özel bir okulun İstanbul ilindeki yerleşkesinde uygulanmıştır ve eğitime 55 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin haftalık aktivite saatinde verilmek üzere planlanmış ve araştırmacı tarafından verilmiştir. Eğitim esnasında okulun rehber öğretmeni de bulunmuştur. Eğitimde etkileşimi yaratabilmek için öğrenciler kütüphane ortamında, geniş bir alanda masaların etrafında 6 ila 8 kişilik gruplar olacak şekilde serbestçe yerleşmişlerdir.

3.2. Bilgilendirme Oturumu Aşaması

Teknolojik zorbalık farkındalık eğitimi amaçlı geliştirilen eğitim, planlanan 60 dakikadan 15 dakika kadar fazla sürmüştür. İnteraktif olarak planlanan oturum, öğrencilerin katılımı, örneklerin çeşitliliği, sunuma dâhil edilmeyen fakat ergenler tarafından bilinen teknolojik zorbalığa uğramış Amanda Todd'un hikayesinin ve videosunun paylaşılmasıyla uzamıştır.

3.3. Değerlendirme Aşaması

Katılımcıların teknolojik zorbalığa yönelik farkındalık gelişiminin incelenmesi amacıyla eğitimin sonunda öğrencilerden bir değerlendirme formu doldurmaları istenmiştir. Eğitime katılan 55 öğrenciden 37'si öğrenci değerlendirme sorularını cevaplamıştır.

Değerlendirme formunda şu sorular sorulmuştur:

1. Bu eğitimden sonra, teknolojik zorbalığa uğradığınızı/uğrandığınızı düşündüğün durumlarda davranışın değişir miydi? Örnek vererek açıklar mısınız?
2. Bu eğitimden sonra, geçmişteki bazı davranışlarınızı teknolojik zorbalık olarak niteler miydiniz? Örnek vererek açıklar mısınız?
3. Bu eğitim sizin yaş grubunuza bir daha verilirse, eğitime eklenmesini istediğin neler olurdu?
4. Bu eğitim sizin yaş grubunuza bir daha verilirse, eğitimden çıkarılmasını istediğin neler olurdu?
5. Bu eğitimde, teknolojik zorbalık ile ilgili sizi en çok etkileyen ve düşündürten etkinlik hangisi idi?

3.4. Değerlendirme Formundan Elde Edilen Bulgular

Değerlendirme formunda sorulan ilk soru ile öğrencilerin katıldıkları eğitim sonunda teknolojik zorbalıkla ilgili davranış değişikliğine yönelik görüşleri incelenmiştir. "Bu eğitimden sonra, teknolojik zorbalığa uğradığınızı/uğrandığınızı düşündüğün durumlarda davranışın değişir miydi? Örnek vererek açıklar mısınız?" sorusuna 14 öğrenci evet 16 öğrenci hayır cevabı vermiş; 2 öğrenci ise boş bırakmıştır. 5 öğrenci ise "zorbalığa karşıydım", "zorbalık yapmadım" gibi gerekçeli olumsuz cevaplar vermişlerdir. Bu öğrencilerin teknolojik zorbalık bilinçlerinin yüksek olduğu görülse de araştırmannın toplamı içinde bu sayının yetersiz olduğu söylenebilir.

“Bu eğitimden sonra, teknolojik zorbalığa uğradığını/uğrandığını düşündüğün durumlarda davranışın değişir miydi? Örnek vererek açıklar mısın?” sorusuna verilen cevaplar aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 2: Eğitim sonunda teknolojik zorbalığa uğradığı/uğrandığı düşünülen durumlarda davranış farklılığı olup olmayacağı

Cevaplar	Açıklama
Evet (n=17)	Ciddi sorunlara neden olması Empati (n=3) Aktif izleyici olmak (n=5) Önlem almak Daha bilinçli olmak
Hayır (olumlu açıklama) (n=5)	Olayın ve çözümlerinin farkında olmak Zorbalığa karşıyım (n=2) Zorbalığa uğrasam da mücadele edebilmek Zorbalık edeni bloke etmek
Hayır (olumsuz açıklama) (n=13)	Değişmez
Boş (n=2)	

Şimşek ve Yıldırım (2012)'a göre nicel araştırmalarda yansızlık sağlamak adına en küçük ifade birimi olan sözcüklerin kullanım sıklıkları kategorize edilmiştir. ‘Evet’ cevabı verenler arasında sık kullanılan kelimelerin nicelleştirilmiş hali aşağıdadır:

Tablo 3. Eğitimin davranış değişikliği yaptığı ifade edilen cevapların analizi

Eğitim davranışımı değiştirdi	Frekans
Zorbalık	0,20
Ciddi	0,10
Dikkat	0,10
Bilinç	0,07
Aktif	0,07
Yardım	0,07
Sorun	0,07
Arkadaş	0,07
Bloke	0,05

Verilen cevaplar arasında dikkat çekici olan bazıları şunlardır:

- “evet değişti, çünkü uğranan zorbalıkların ciddi sorunlara ve zorbalığa uğrayanların intihara teşebbüs ettiğini gördüm”,
- “arkadaşıma olsa daha bilinçli olurum”,
- “uğrasam da mücadele edebilirim”,
- “aktif dinleyici olmaya çabalayacağım”
- “bazı durumlarda karşımdaki kişinin duygu ve düşüncelerini düşünmediğimi fark ettim ama bunu bir dahakine yapmamaya dikkat edeceğim”,
- “bu eğitimden önce nelerin zorbalık olduğunu anlamadığım için arkadaşlar arasında gülüp geçiyorduk ama bundan sonra daha dikkat edeceğim”,
- “evet, mağdur arkadaşşıma yardım ederim”,
- “genelde pasif izleyici olurken bu eğitimden sonra zorbaya uğrayan kişi için aktif izleyici olabilirim”, gibi yorumlar da gözlenmiştir.

“Hayır değişmezdi” cevabı veren öğrencilerin 5’inin ise gerekçe olarak yaptıkları açıklamalardan, teknolojik zorbalıkla ilgili bir bilince sahip oldukları görülmüştür. Bu noktada farkındalık artırma ve bilinç kazandırmaya yönelik olarak geliştirilen bu teknolojik zorbalık farkındalık eğitimi örneğinin öğrencilerin davranış biçimlerini değiştirmelerinde etkin olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin “bu eğitimden sonra, geçmişteki bazı davranışlarını teknolojik zorbalık olarak niteler miydin? Örnek vererek açıklar mısın?” sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde, öğrencilerin 9’u ‘evet’, 23’ü ‘hayır’ şeklinde cevaplamış, 2’si ise boş bırakmıştır.

Tablo 4. Geçmişte teknolojik zorbalık yapıldığının farkına varma açıklamaları

Cevaplar	Açıklama
Evet (n= 8)	Interaktif oyunu kötü oynayana oyunu silmesini söylemek Telefon işletmesi Cinsel içerikli ses göndermek Arkadaşlarla alay etmek Gizli numaradan birilerini aramak
Hayır – olumsuz (n= 20)	Yapmam Yapmadım Ben nazik biriyim Nitlendirmem
Hayır - olumlu (n=5)	Bu konuda zaten bilinçliydim
Boş (n= 4)	

Verilen cevaplar arasında dikkat çekici olanları;

- “Ben o tarz şeyler yapmam”
- “Evet, kişileri gizli numaradan arayıp onlarla konuşmanın zorbalık olduğunu biliyordum, artık öyle bir şey yapmayacağım”
- “Aslında değerlendirmezdim, çünkü tanımadığım kişilerle konuşmam”
- “Arkadaşlarımın bazı yönleriyle dalga geçiyordum ama onu kıracağımı düşünmeden yapıyordum”
- “Evet, arkadaşıma cinsel içerikli sesler yollamıştım”
- “telefon işletmesi”(kendi koydukları isim)
- “oyunda kötü oynayan birine oyunu silmesini söyledim”

Değerlendirme aşamasında sorulan, ‘Bu eğitimden sonra davranışın değişir miydi?’ sorusunu, 22 öğrenci (n=37) olumlu yanıtlamış, 13’ü değişmeyeceğini söylemiş, 2 öğrenci ise cevap vermemiştir. Bu eğitimle birlikte geçmişteki bazı davranışlarını zorbalık olarak değerlendirip değerlendirmeyeceği sorusunu ise 29 öğrenci (n=37) olumlu yanıtlamış; yani geçmişte bazı davranışlarının zorbalık olduğuna bu eğitimle kanaat getirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu soruya 5 öğrenci olumsuz yanıt vermiş ve 2 öğrenci boş bırakmıştır.

Ancak bu çalışmadan sonra, kişileri gizli numaradan arayarak konuşmanın zorbalık olduğunu öğrenen ve artık yapmayacağını belirtenler de olduğu çalışmanın amacına ulaştığı bulgusunu vermektedir. Araştırmacı bu bulgunun gerçek olduğunu ummaktadır, çünkü öğrenciler “doğruyu yapmak” adına bu cevapları vermiş olabilirler. Yine de en azından bu cümleyi telaffuz etmeleri bile amaca ulaşıldığının göstergesi olarak düşünülebilir. Gerçekte eyleme geçip geçmeyeceklerini bir başka araştırmayla teyid etmek gerekebilir.

Bu eğitimin öğrencilerin yaş grubuna bir daha verilirse, eğitime eklenmesini istediklerinin neler olacağı sorusuna, öğrencilerin 15’i “hiç bir şey” derken 4 öğrenci cevap vermemiştir. Eğitimle ilgili geri bildirim veren öğrenciler, zorbalığa uğranması halinde nasıl başa çıkılacağına yönelik daha çok ve daha fazla yerel örnek istemiş, eğitimcinin daha fazla göz teması kurması ve daha fazla görsel malzeme kullanımını istemiş, interaktif oyunlardaki küfür ve zorbalık konusunun da eğitime eklenmesi gerektiğini ifade etmiş, ve telefon tacizine daha fazla yer ayrılmasını istemiştir.

Bir sonraki soruda ise, eğitimden nelerin çıkarılmasını istedikleri sorulmuş ve öğrencilerin 17’si “hiçbir şey” çıkmasını istememiş, 7’si cevaplamamış, diğerleri arasında da, “videolar”, “daha az yazı” cevapları gözlenmiştir.

Eğitimde, teknolojik zorbalık ile ilgili öğrencileri en çok etkileyen ve düşündürülen etkinliğin hangisi olduğuna yönelik soruyu 5 öğrenci cevaplamamıştır. Verilen dikkat çekici cevaplar arasında,

◆ Nurseli Tamer / Sinem Vatanartıran

- “İnsanların bu kadar sert ve ruhsuz olmaları”
- “...tehdit kötü bir şey”
- “İnsanların anlayışsız, bencil ve sadece kendilerini düşünmeleri, bir şeyler yaparken karşısındaki üzülmü mü diye düşünmemesi”
- “Kişilerin bayanlara kötü davranması, aslında bu ülkenin içinde olduğu politikayla beraber kadına şiddete yönelişin bir parçasıdır”
- “Fotoğraf paylaşımının çok hızlı yayılabileceği”
- “Birisinin senin hakkında kötü bir şey paylaşması” gibi cevaplar dikkat çekici bulunmuştur. Öğrencilerin 10’u kısa filmlerden, 6’sı ise hiçbirinden etkilenmediğini beyan etmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda daha sık duyduğumuz teknolojik zorbalık kavramının gençler tarafından ne şekilde algılandığı ve verilen bir farkındalık eğitimi ile gençlerin algılarının ne şekilde etkileneceğini belirlemeye yönelik bu özgün araştırma, mevcut durumun ortaya konulması ve buna yönelik çözüm önerilerinin belirlenmesini hedeflemiştir. Bu kapsamda uzmanların da desteği ile hazırlanan teknolojik zorbalık farkındalık eğitimi öğrencilerin teknolojik zorbalık konusunda bilgilenmelerini sağlamıştır. Öğrenciler yaptıkları, kendilerince masum görünen olayların zorbalık olduğunun farkına varmışlar ve değerlendirme formunda da geçmişteki davranışlarını değiştireceklerini ifade etmişlerdir. Aktif dinleyici olma hali yeni bir hareket tarzı olarak kabul görmüştür. Öte yandan filmlerin Türkçeleştirilmesi, alt yazı ilavesi, örneklerin çoğaltılması uygun olacaktır. Sunumun süresinin 75 dakikaya uzaması sonunda faaliyet yapmalarını zorlaştırmıştır. Daha sonraki eğitimlerde bir ara vererek öğrencilerin doğal gereksinimlerini de karşılayarak katılımlarının daha verimli olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın hemen başında teknolojik zorbalık taraması uygulanırken, öğrencilerin ilk farkındalık adımını attıkları gözlenmiştir. Tarama kâğıtlarını ellerine aldıklarında aralarında küçük sohbetler başladığı gözlemlenmiştir. Örneğin, interaktif oyunları terk etmeye zorlamanın zorbalık olup olmadığını öğrenciler kendi aralarında tartışmışlardır. Bazı öğrencilere göre oyuncuyu terk ettirmek “oyunun raconu” olarak nitelenmiş, rakibin sadece oyunu kaybettiğinin internet ortamında anlatılması amaçlanmıştır. Oysa terk ettirilen öğrenci, ki burada kurban konumundadır, “Ben söylemişim size... olduğunu” şeklinde yorum yapmıştır. Daha sonra aynı öğrencilere bilgilendirme yapılırken öğrencilerin empati, karşısındaki kişinin duygu ve düşüncelerini anlama ve gözetme konusunda desteğe ihtiyacı olduğu gözlemlenmiştir.

İnteraktif olarak planlanan ve uygulanan teknolojik zorbalık farkındalık eğitimi öğrencilerin aktif katılımıyla 60 dakika yerine 75 dakika sürmüştür. Sosyal medyada bilinen ilk teknolojik zorbalık vakası olan Amanda Todd örneği öğrencilerce dile getirilmiştir. Bu durumda araştırmacı konuyu bilmeyenler için hikâyeyi özetle-

miş ve öğrencilerin durumun ciddiyetini kavradıklarını gözlemiştir. Fakat teknolojik zorbalık farkındalık eğitimi sonrası değerlendirmede öğrencilerin yerel örnekleri tercih edebilecekleri, kendilerini daha yakın hissedebilecekleri anlaşılmıştır. Türkiye’de teknolojik zorbalık verileri, Avrupa Birliği üye ülkelerindeki verilerinin altındadır (Çağaltay, Karakuş, Kaşıkçı ve Kursun, 2011). Dolayısıyla örnek bulmak zor olabileceğinden örneklerin uyarlanması üzerinde çalışılabilir.

Çalışma kapsamında verilen eğitimler sonrasında katılımcılara siber zorbalığa ilişkin değerlendirme soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu, siber zorbalık türü davranışa maruz kaldığı ya da maruz kaldığını düşündüğü bir durum olduğunda davranışının değişmeyeceğini belirtmiştir. Davranışının değişeceğini belirtenler ise zorbalığa karşı olduklarını bildirmiştir. Değişmeyeceğini belirtenlerin 5’inin ise siber zorbalık bilincinin yüksek olduğu gözlenmiştir. Ancak toplam sayı düşünüldüğünde, bu sayının yetersiz olduğu görülmektedir. Katılımcı öğrencilerin geçmişteki davranışlarını teknolojik zorbalık olarak niteleyip nitelemedikleri incelediğinde de çoğunluğun, geçmiş davranışlarını sanal zorbalık olarak nitelemediği görülmüştür. Ancak bu çalışmadan sonra, kişileri gizli numaradan arayarak konuşmanın zorbalık olduğunu bilen ve artık yapmayacağını belirtenler de olmuştur. Dolayısıyla çalışmanın amacına ulaştığını söylemek mümkündür. Katılımcı öğrencilerin, teknolojik zorbalık ile ilgili bu çalışmanın tekrar uygulanması durumunda, çalışmaya eklenmesi gereken konular olarak, teknolojik zorbalık karşısında ne yapılması gerektiği ve çalışmanın daha gerçekçi yapılması gerektiğini belirttikleri görülmüştür. Çalışmadan çıkarılması gereken konu olarak ise daha az yazı (ifade) olmasını istedikleri görülmüştür. Ayrıca çalışma kapsamında izletilen kısa filmlerden etkilendiklerini belirtmişlerdir.

Okulların geleneksel zorbalıkla olduğu gibi teknolojik zorbalığı da içeren genel politikaları olmalı, öğrenciler teknolojik zorbalık tanımını ve oluşumunu bilmelidir (Willard, 2007). Akranlar arası şakalaşma veya tartışmalarla zorbalık arasındaki farkların anlaşılmasına önem verilmelidir. Teknolojik zorbalık gerçekleştiğinde ilgili tarafların, zorbalığa uğrayan yani hedef (kurban), zorba ve izleyicilerin, tanımları açıklanmalıdır. Özellikle izleyicilerin aktif olarak zorbalığın önlenmesi / durması için zorbalığa karşı sergileyecekleri tutum ve davranışlar anlatılmalıdır. Genel anlamda eğitim programında iletişim becerileri ve çatışma yönetimi yer almalı, öğrencilerin bu becerileri sanal ortamlarda da kullanmaları desteklenmelidir. Etik davranış öğrencilerin doğal davranış biçimi olmalıdır (Burrow-Sanchez, Call, Drew ve Zheng, 2011). Bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı’nın bir genelge ile önleyici faaliyetlerin geliştirilmesine ve uygulanmasına yönelik bir düzenleme getirmesi düşünülebilir.

Eğitimcilerin ve ebeveynlerin teknolojik zorbalık ile mücadele konusunda donanımlandırmak için eğitim sırasında ergenlerin kullandıkları dile de önem vermek, en azından aşına olmalarını sağlamak gerekir. Huffaker ve Calvert (2005) araştırmalarında bunu vurgulamışlardır. Teknolojik gereçlerin kullanımı sırasında ergenlerin kendilerine özgü bir jargon geliştirdikleri görülmektedir. Dil bilimcilerin araştırmasına gereksinimi olan bu konu Chomsky’nin ifadesiyle artık 140 karakterle (twit-

ter) sınırlıdır. Çeşitli işaretler, üretilen kelimeler, grafikler gibi teknolojik gereçlerin her türlü varyasyonlarının kullanıldığı bu dil, eğitimci/ebeveyn arasında kuşak farkına yol açmakta ve dahası “an itibariyle” değişim göstermekte ve evrilmektedir. Eğitimci ve ebeveynler genel anlamda teknolojiyi tanımalı, kullanmalı ve rol model olmalıdır. Yasaklar yerine kucaklayıcı, sevecen yaklaşımlarla teknolojinin nasıl kullanılacağına öğrenilmesi tarafların lehine olacağını göstermelidirler.

Sonuç olarak teknoloji ile böylesine içli dışlı büyüyen gençlerimizi, özellikle internetin barındırdığı tehlikelerden koruyabilmek için aile filtresi kullanımının yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Aile filtresi yolu ile gençlerin zararlı içeriğe erişebilecekleri sitelerden uzak tutulması mümkündür. Başkalarının mail adreslerini ele geçirmeye yarayacak virüslü dosya ve yöntemlere erişim aile filtresi yolu ile engellenebilecektir.

Kaynakça

- Akar, F. ve Özdemir, M. (2011). Lise öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(4), 605-626.
- Akbaba, S., Çetin, B., Eroğlu, Y., Peker, A. ve Pepsay, S. (2012). Ergenlerde ilişkisel karşılıklı bağımlı benlik kurgusu, siber zorbalık ve psikolojik uyumsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(3), 819-833.
- Aksaray, S. (2011). Siber zorbalık. *Çukurova Üniversitesi SBE Dergisi*, 20(2), 405-432.
- Arıca, O. T. (2011). Siber zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Fatih Üniversitesi Kariyer Penceresi Dergisi*, 10(6), 11-12.
- Ayas, T. (2010). *Okullarda yaygın sorun olan zorbalığı önlemek*. Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım Eğitim Danışmanlık.
- Baker, Ö. E., & Topçu, Ç. (2010). The revised cyber bullying inventory (RCBI): validity and reliability studies. *Science Direct*, 5(2010), 660-664.
- Belsey, B. (1999, 4). *Cyberbullying: An emerging threat to the “always on” generation*. www.cyberbullying.ca. adresinden 12 Mart 2013 tarihinde edinilmiştir.
- Beran, T., & Li, Q. (2007). The Relationship between Cyberbullying and Social Bullying. *Journal of Student Wellbeing*, 1(2), 15-33.
- Burgess-Proctor, A., Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2006). Online harrasment reconceptualizing the victimization of adolescent girls. adresinden 25 Nisan 2013 tarihinde edinilmiştir.
- Burrow-Sanchez, J. J., Call, M. E., Drew, C.J. & Zheng, R. (2011). How school counselors can help prevent online victimization. *Journal of Counseling and Development* 89(1), 3-10.
- Calvert, S., & Huffaker, D. A. (2005). Gender, identity, and language use in teenage blogs. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 10(2).
- Campbell, M. A. (2005). Cyber bullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 15(1), 68-76.
- Çağiltay, K., Kaşıkçı, D., Karakuş, T., & Kursun, E. (2011). *The use of social networks among children in Turkey*. European Union EU Kids Online 2 Final Conference.

- Çuhadar, C., ve Gezgin, D. M. (2012). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 2(2).
- Del Rey, R., Paz, E., & Rosario, O. (2012). Bullying and cyberbullying: Overlapping and predictive value of the co-occurrence. *9915 Coden Psoteg*, 24(4), s. 604-613.
- Eroğlu, Y., Peker, A., ve Yaman, E. (2011). *Okul zorbalığı ve siber zorbalık*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Griffin, R. S., & Gross, A. M. (2004, 07). Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research. *Aggression and Violent Behavior*, 9, 379-400.
- Hinduja, S., & Patchin, J. (2011). *Cyberbullying Prevention Response : Expert Perspectives*. New York: Routledge, Taylor & Francis.
- Hunter, N. (2012). *Cyberbullying*. Chicago: Capstone Public Library.
- Keith, S., & Martin, M. (2005). Cyberbullying: Creating a culture respect in cyber world. *Reclaiming Children & Youth*, 13(4), 224.
- Mcquade, S., Colt, J. P., & Meyer, B. N. (2009). *Cyber bullying: protecting kids and adults from online bullies*. US: Praeger Publication.
- Mitchell, K. J., Ybarra, M. L. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308-1316.
- Önder, F. C., ve Sarı, M. (2012). İlköğretim öğrencilerinde zorbalık ve okul yaşam kalitesi. *Elementary Education Online*, 11(4), 897-914.
- Rigby, K. (2003). *Stop the bullying a handbook for schools*. (M. Turpin, Edt.) Victoria: Shannon Books for Australian Council for Educational Research Ltd.
- Robinson, K. (2011, September 17). Transcript of the final remarks ("Outro") by Sir Ken Robinson. *TEDx, London The Education Revolution*.
- Şahin, M., Sarı, S. V., Ozer, O. ve Er, S. H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.
- Tokunaga, R. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research. *Computers in Human Behavior*, 26(2010), 277-287.
- Vanderbosch, H., & Van Cleemput, K. (2009, November 24). Cyberbullying among youngsters: profiles of bullies and victims. *New Media Society*, 11(8), 1349-1371.
- Willard, N. (2005). <http://csriu.org>, <http://cyberbully.org>, and <http://cyber-safe-kids.com>. adresinden 29 Kasım 2012 tarihinde edinilmiştir.
- Willard, N. (2007). The authority and responsibility of school officials in responding cyberbullying. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 64- 65.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2012). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

A PILOT MODEL FOR BULLYING AWARENESS EDUCATION OF TEENAGERS

Nurseli TAMER*
Sinem VATANARTIRAN

Abstract

Technological bullying is an emerging type of bullying with increasing use of technology. Adolescents/teen agers stand out as bullies or victims as is with traditional bullying. Therefore, awareness of teenagers is required in technological bullying. Within the scope of the work training was applied to teenagers. After training their awareness was evaluated. The qualitative findings were used to make suggestions on prevention of technological bullying

Keywords: Technological bullying, Bullying Awareness Education

* This study has compiled with the master thesis prepared and accepted in consultation of Assistant Prof. Dr.; of Bahçeşehir University, Institute of Educational Sciences